ISTORIE ŞI FILOSOFIE

RITUALUL FUNERAR DIN AREALUL REZERVAŢIEI CULTURAL-NATURALE „ORHEIUL VECHI”: ÎNTRE TRADIŢIE ŞI MODERNITATE

Doina OLARIȚA

CZU: 393.1:502.1(478) ps.doinaolarita2019@gmail.com

The funeral rite and ritual are the expression of religious feeling and reflect, in one way or another, the belief of the individual, but also of the community in the life beyond the grave, an important component of the spirituality of the villages in the area of the „Orheiul Vechi” Cultural-Natural Reserve. The investigation of the funeral ceremony in the given area allowed not only to highlight the customs, traditions, superstitions related to the funeral, but also to note the mentality and way of perception towards the funeral, seen as something tragic, inevitable and natural.

Ritualul funerar, alături de naștere și nuntă, face parte din ciclul riturilor de trecere și se transpune conform ciclului vieții ca o problemă a genezei, prin care ființa umană își descoperă dimensiunea religioasă, dimensiunea universală din primordii şi dimensiunea spirituală. Problematica morţii a fost dezbătută de specialiști din diverse domenii. Problematica specificului obiceiurilor de înmormântare dintr-o anume zonă impune şi o discuţie asupra raportului de identitate, a diferenţelor şi similitudinilor dintre etnii, raportul dintre tradițiile vechi și cele noi.

Spațiul multicultural a reprezentat întotdeauna un teren fertil pentru cercetările legate de interferențe culturale. Studiul obiceiurilor funerare devine cu atât mai interesant într-o zonă în care timpul istoric a unit o serie de popoare cu origini şi culturi atât de diverse, cum este arealul Rezervației Cultural-Naturale „Orheiul Vechi”, deoarece aici au conviețuit și conviețuiesc o serie de etnii, care au încercat de-a lungul timpului să-şi definească identitatea proprie comparativ cu ceilalți, preluând în același timp unii de la alţii, anumite comportamente şi atitudini culturale pe care le-au adaptat modelului lor existențial.

Studiul şi cercetarea obiceiurilor de înmormântare a constituit un obiectiv constant al multor cercetători, mulţi cu notorietate mondială, alţii cu notorietate la nivel național, din domenii variate. Pentru clarificarea multiplelor probleme care desemnează obiectivele propuse cercetării în arealul Rezervației Cultural-Naturale „Orheiul Vechi”, multe informații au fost culese şi căpătate în urma investigaţiilor de teren. Informaţiile privind ritul funerar în general, dar și de care dispunem în prezent asupra zonei Orheiul Vechi, sunt diferite ca volum şi calitate.

Istoricul cercetării ritului funerar este aplicat în nenumărate studii etnografice, dar pentru a elucida mai bine evoluția cercetărilor, apelăm la studiile făcute de Teodor

Burada, care explică existența unei structuri comune a ritualului funerar, regăsită în liniile sale mari pe întreg teritoriul românesc, o schemă ce-şi are rădăcini în perioada precreştină, coborând până în neolitic şi despre diferenţele regionale, strict locale, ce definesc diversitatea formelor pe care le-a îmbrăcat viziunea asupra dualității existență-moarte de-a lungul timpului [1, p.10].

Studierea științifică și sistematică asupra riturilor funerare din spațiul românesc o datorăm lui Simion Florea Marian, care descrie obiceiurile populare de înmormântare asociindu-le cu credinţele din folclorul funerar şi comparându-le cu cele ale popoarelor din antichitate [2, p.36]. În opera sa fundamentală „Înmormântarea la români. Studiu etnografic”, volum tipărit în 1892, Simion Florea Marian pune în circuitul științific ipoteza asemănării ritului funerar la românii din spațiul Carpato-Nistrean cu ritul funerar din alte provincii românești, demonstrând și strânsa lor legătură. Referitor la aria de cercetare a Rezervației Cultural-Naturală „Orheiul Vechi”, zona cuprinsă între satele Ivancea și Holercani, nu găsim informații la Simion Florea Marian, în schimb găsim o serie de informații asemănătoare ce țin de ritualul funebru din zona Transilvaniei cu cele din zona cercetată.

Prima lucrare monografică asupra obiceiurilor de înmormântare din arealul Rezervației Cultural-Naturale „Orheiul Vechi”, și anume, în satul Butuceni, este cea a lui Isachie Bejan, scrisă în 1944, fiind, de fapt, o lucrare care cuprinde și analizează detaliat o multitudine de aspecte semnificative. Printre toate aspectele discutate în monografie, o atenție deosebită a fost acordată și obiceiurilor legate de moarte și celor practicate la înmormântare. În această monografie se pune accent pe pregătirile pe care le făceau locuitorii satului Butuceni în vederea morții. Tot aici aflăm şi despre obiceiul Sfântului Maslu, obicei caracteristic zonei: „întâi se aprinde o candelă sau lumânare și încep să-și procure cele necesare câte cănițe, farfurii, batiste, tămâie, sicriu, pomi, colaci etc. În curte se face curățenie. Dacă se întâmplă că un bolnav se luptă timp îndelungat și nu poate muri, atunci i se face Sfantul Maslu”. [3, p.42-44]

De asemenea, de menționat e faptul că în zona Rezervației Cultural-Naturale „Orheiul Vechi” au fost realizate câteva cercetări etnografice de amploare despre moarte și ritualul de înmormântare, însă doar în anumite comunități, în perioada anilor 1961-1983: Butuceni, Morovaia, Trebujeni, Ivancea, Furceni, Măşcăuți, Holercani, Molovata. Conducătorii acestei expediții au fost o echipă de sociologi din URSS: V.Zelenciuc, L.D. Laskutova, I.Popovici, M.F. Filimonova, care au depistat o serie de obiceiuri vechi ce țin de înmormântare. În cercetările date se dezleagă unele obiceiuri și tradiții necunoscute până atunci, Zelenciuk scoțând în evidență cum multiculturalismul nu urzupează, dar modifică ritualurile legate de moarte, aceasta oferindu-i un punct de reper de a-și menține persistența. [4]

Aceste cercetări au constatat că tranziția și modificarea obiceiurilor are loc odată cu ascensiunea puterii sovieticilor și crearea RSSM. În ceea ce ține de obiceiurile și tradițiile funerare, pentru a crea noului sistem social, regimul sovietic a optat pentru distrugerea normelor de viață existente de altădată în regiunea dintre Prut şi Nistru. Lidia Prisac și Natalia Grădinaru susțin în articolul intitulat „Dimensiuni ale cotidi-

anului sovietic în RSSM" că în cazul „procesiunilor funerare, în perioada sovietică, regimul intervine cu câteva inovații. Dintre cele mai cunoscute schimbări sunt muzica de înmormântare în locul bocetului ritual și al slujbei preotului și cuvântările colegilor de iertare din biserică şi de la cimitir". Cu toate acestea, mulți cetățeni din RSSM au continuat să-şi îngroape morții după tradițiile lăsate de strămbunei. [5, p.721]

Datorită studiilor de specialitate putem eticheta riturile funerare și înmormântarea drept un rit de trecere, care afectează pe toți cei implicați - inclusiv pe cei decedați. Tot în aceste lucrări surprindem și viziunea localnicilor din arealul rezervației despre Lumea de Dincolo și Judecata de Apoi, care justifică existența a unei astfel de doctrine prezentă în zona cercetată.

În concluzie, pot să remarc faptul că în mare măsură tradițiile și obiceiurile ce țin de petrecerea ceremonialul funerar se deosebesc între satele rezervației. În unele localități sunt păstrate și practicate și astăzi unele obiceiuri, iar în altele, cu părere de rău, sunt pierdute definitiv. Păstrarea tradițiilor legate de înmormântare depind de implicarea comunității. Din păcate modernizarea a influențat negativ păstrarea datinilor ce țin de ritualul funerar, aceasta extizându-se și în cadrul ceremonialului funerar. Modernitatea a creat condiții de a scoate elementul vechi și de a introduce elementul nou și astfel au fost pierdute și uitate multe tradiții și obiceiuri. De specificat e că aceste pierderi fac o ruptură enormă în coeziunea etnică și comunitară. Atestăm și în prezent efectele rupturii coeziunii identitare. Astfel, pierderile și astăzi au loc, dar de data aceasta nu sunt simțite și observate doar la nivel de cultură, ci și de mentalitate, înmormântarea fiind transformată într-o afacere prosperă și convenabilă.

Referințe:

1. BURADA T., Datinile poporului român la înmormântări, București: Editura Saeculum I.O, 2006. p.4-100. ISBN 973-642-109-0
2. MARIAN S. M. „Înmormântarea la români. Studiu etnografic", 1892. Ediție nouă de Teofil Teaha, Ioan Șerb, Ioan Ilușiu. București: Editura „Grai și Suflet", 1995, p. 74-384.
3. BEJAN I., Monografia satului Butuceni, Chișinău: Bons Offices, 2022, p. 42-44.
4. ARHIVA ŞTIINȚIFICĂ CENTRALĂ, Fondul. 24, inventarul. 2, dosarul. 3, ff.40-42.
5. PRISAC L., GRĂDINARU N., În: Articolul Dimensiuni ale cotidianului sovietic din RSSM, Panorama Comunismului Sovietic în Moldova Sovietică (editor - Lidia Corobca), Chișinău: Editura Polirom, p. 721-753. ISSN 978-973-46-7846-4

Recomandat
***Andrei COROBCEAN**, dr., lector univ.*